

2017.01.15. - **Kész csoda, hogy a multietnicitás, ami az ország területén jellemző volt, nem okozott nemzeti háborúkat** – mondja a több egyetemen is tanító Katarína

Nádaská etnológus, akivel nemrég a zivot.sk portál közölt terjedelmes interjút. Érdekes adalékok a szlovák nemzet (ki)alakulásáról, nemzettudatáról – és nemzeti eledeléről...

Az első kérdés mindjárt arra vonatkozott, hogy Szlovákiát mind a négy világtáj irányából érték „befolyások” – más nemzetekkel érintkezve –, s hogy ez vajon milyen hatással volt rá etnikailag. A szakember szerint az itteni népesség különlegessége éppen a multietnicitásban, valamint abban van, hogy egészen a második világháborúig a lakosság 90 százaléka földműves és mesterember volt. Csupán 10 százaléknyi népesség élt a városokban, ezért nem véletlen, hogy Szlovákiát más nemzetek földművelő népnek tartják. Ezt fejezi ki tökéletesen egy szlovák mondás is, miszerint kása, a mi anyánk (kaša, matka naša).

Még érdekesebb, amit a történelmi nemzeti ételek kapcsán mondott a megkérdezett, hiszen kása helyett ma inkább juhtúrós galuskát kínálnak az éttermekben, mint eredeti szlovák nemzeti ételt. Pedig nem ezt ettek régen a szlovákok, hanem sokkal inkább hajdina-, árpa- és köleskását. Készítették sósan, édesen, számos variációban, és még karácsonykor is ezt fogyasztották, annyira rituális ételnek számított.

Pozsony csak a 2. világháború után lett szlovák város

A városiasodásról szólva a néprajzkutató elmondta, hogy Kelet-Szlovákiában erős volt a németek jelenléte, akik a német kolonizáció idején érkeztek oda. Ők főleg mesteremberek voltak, akik később iparos városkákat és nagyobb városokat alapítottak.

Nádaská szerint kész csoda, hogy a multietnicitás, ami az ország területén jellemző volt, nem okozott nemzeti háborúkat. A különböző nemzetiségű emberek megtanultak együtt élni, és szerinte ma sem volna rossz ezt újból megtanulni...

Pozsony például még a 20. század első harmadában is inkább német-magyar városnak számított, a szlovák nyelvet csak ritkán lehetett hallani az utcán. Többnyire az erdőhátiak népesítették be az utcákat, akik élelmiszerral látták el a várost. Pozsony szlovák várossá válása a két világháború között kezdődött, amikor is a gyáraknak munkásokra volt szükségük, s ezért az egész ország területéről toboroztak embereket. A második nagy betelepülési hullám a 2. világháború után következett be. Ekkor már többségében szlovák nemzetiségűek lakták a várost.

S hogy milyen nyomokat hagytak itt az egykori betelepülők? Elsősorban hozták a saját kultúrájukat. Bár mi a díszes, veretes öveket és díszes szekercéket (valašky) tipikus szlovák különlegességnek tartjuk, valójában ezt az ide települő oláhok hozták magukkal. Mivel a hegyekben dolgoztak, a vastag övekkel védték a veséjüket, a szekercével pedig, ha kellett a vadállatokkal vették fel a harcot. Mivel a hegyekben éltek, ritkán jártak le a falvakba. Ezért leginkább savót (žinčicu) ittak és bárányhúst, juhsajtot ettek. Ebből keletkezett a juhtúrós és juhtúrós galuska. Ez a szlovák nemzeti ételnek titulált finomság tehát valójában a romániai oláhok itteni hagyatéka, akik a 17. században érkeztek Szlovákia területére.

Ami a mesterségeket illeti, nos, Szlovákiában ősrégi hagyománya van a méhészkedésnek. Ez még a kereszténység előtti időszakban kezdődött, mégpedig a vadon élő méhek kasainak rendszeres kiürítésével, amiből az idők folyamán lassan kialakult a ma is ismert méhészkedés. Egész családok űzték a mesterséget, mézből mindig volt itt elég, s mindig is nagy szerepet játszott az itteni emberek életében. A karácsonyi asztalról sem hiányozhatott.

Hogy is van ez azzal a bizonyos kollektív emlékezettel?

Arra a kérdésre, hogy Szlovákia azon országok közé tartozik-e, amelyik betelepültekből alakult, az etnológus úgy válaszolt, hogy a modern szlovák nemzet a 19. században jött létre, amikor elfogadták a hivatalos szlovák nyelvet. Egy nemzet alapvető jellemzője a közös nyelv. Állítása szerint egészen eddig az időpontig nehéz lenne azt állítani, hogy itt volt a szlovák nemzet. Az emberek ilyesmit akkor ugyanis nem ismertek, nagyon nehéz lett volna valakinek azt mondania, én szlovák vagyok.

Hozzátette, hogyha Szlovákia mostani lakosai genealógiailag felkutatnák az őseiket, bizony más nemzetiségű és kultúrájú elődökre bukkannának. Még a szlávok bejövetele előtt kelták, frankok éltek itt, majd betörték a tatárok, száz évig a törökök is uralták ezt a területet, később pedig a németek és a magyarok. Minden keveredett, házasságok révén is. Éppen ezért senki sem verheti a mellét, hogy ő igazi szlovák.

Akkor mégis miért van az, hogy egy ennyire multietnikus eredetű, de magát egy nemzetnek valló ország, mint Szlovákia elutasít más etnikumot, elutasítja a betelepülteket, a romákat? Nádaská szerint a gond a kollektív emlékezetben lehet. A török megszállást ugyanis leginkább Magyarország és a jelenlegi Szlovákia területe sínylette meg. A törökök ugyanis beljebb szerettek volna jutni Európába, de itt megállították őket. Szlovákiában elsősorban a bányavárosokat akarták uralmuk alá hajtani, ahol a gazdagság volt. Az ott élő embereknek bizony voltak velük tapasztalataik, méghozzá hosszú ideig. Nyugat-Európának viszont nem. A török veszedelem idejéből rengeteg népmese és népdal maradt fent, tehát kétségkívül mély nyomott hagyott az itt élőkben. Talán ezért maradt bennük egyfajta óvatosság, s talán ezzel magyarázható a mostani hozzáállás.

Amerikából jöttem, valami újat hoztam...

Az interjúban kitérnek arra is, hogy főleg a nemzetté alakulás korszakában nagyon sok szlovák külföldre ment dolgozni, ahonnét szintén kultúrát, szokásokat és új nyelveket is hoztak magukkal.

Az etnológus példaként a drótosokat említette, akik szegény emberként kezdték, ám közülük sokan később jómódba kerültek, hatalmas raktáraik voltak például Oroszországban, Görögországban. Amikor hazajöttek, nemcsak szokásokat, de tárgyakat is hoztak magukkal. Például a szamovárt, amiben az oroszok főzték a teát. De pontosan a drótosok voltak azok is, akik nagy kőházakat kezdtek építeni, olyanokat, amelyeket külföldön láttak és tetszettek nekik. „Hazahozták” a saslikot és borscsot is, és idehaza is készítették.

A kivándorlási hullámokat követően a hazatérők mindig valami újdonságot hoztak. Például az Amerikából visszatérők vették az első rádiókat, akkor, amikor az itteni emberek még nem is hallottak ezekről a készülékekről. Később ezek a hazatérő és meggazdagodott szlovákok vették az első autókat is. Az első automobílját egyébként Pozsonyban 1896-ban Palugyay bornagykereskedőnek volt. Ugyanebben az évben vett egyet magának Gustav Stollwerck gyáros is.

Az új szokások bevezetése, például a fürdőszoba, vagy öblítő vécé kialakítása, amire a világhírt szlovákok idehaza törekedtek, másokat is felbátorítottak és ők is kádat, vécékagylót vásároltak, ám nem tudták őket hogyan használni, ezért továbbra is lavórban mosakodtak.

Az etnológus szerint egyáltalán nem volt egyedi eset, hogy egy földműves fürdőszobát alakított ki, ami már a szomszédjának is volt, de nem kötötte rá a vízvezetékre és a csatornahálózatra sem. Így aztán maradt a heti egyszeri fürdés, a kályhán melegített vízben. Először a gyermekeket mosdatták meg, utána következett az asszony, végül pedig a férj.

Sokan akkor láttak vízöblítőes toalettet életükben először, amikor a víztárolók melletti településekről (amelyeket elárasztottak), panelházba költöztették őket. Az emberek számára

kisebbség sokk volt, amikor megtekerték a vízcsapot és abból meleg víz folyt. Sokan nem is szokták meg ezt az életet, főleg az időseknek hiányzott a földdel való kapcsolat.

Karácsony és boszorkányos napok

A karácsonnyal kapcsolatban is vannak szlovák különlegességek, még hozzá vallási alapon is. Az evangélikus családok például nem böjtölnek szenteste napján – húsos káposztalevest, kocsonyát esznek. A katolikus családoknál viszont ez böjtös nap, s ha van is többféle étel az asztalon, mindegyikből csak keveset illik enni. A hal megengedett, ugyanakkor a pontyevés a 20. század második felének „vívmánya”. Az új szokások is terjedőben vannak, de a néprajzkutató szerint minden család igyekszik legalább valamit megtartani a régi tradíciókból, ragaszkodni egy-egy hagyományos ünnepi fogáshoz.

A karácsonyfa hagyománya szintén viszonylag új keletű, hiszen a 19. században díszítették fel az elsőket a városi családokban. Felső-Kiszucán viszont például csak a múlt század 20-as, 30-as éveiben kezdett divattá válni. Az ajándékozás, főleg vidéken, igencsak szerény volt, még pár évtizeddel ezelőtt is. Egy narancsért például már közelharcot vívtak egymással a testvérek. A játékokat a fa alá többnyire az édesapa készítette, később a nagyobb gyerekek ebben is, és minden másban segítettek szüleiknek. Akkoriban mindenkinek volt kézügyessége. Az első karácsonyi katalógusok egyébként a 19. században jelentek meg Bécsben. Egy nagyáruház kínálta portékáit a nagyérdeműnek.

Érdekes adalékként a néprajzkutató megemlítette, hogy még a kereszténység felvétele előtt egész decemberben ünnepeltek az emberek, hiszen ez volt a téli napforduló ideje, és a meleget, a napfényt és a tavaszt akarták előcsalogatni – különböző módokon. A kereszténység „színrelépésével”, amikor is a karácsony nagyjából egybeesett a téli napforduló idejével, ezek a szokások nem tűntek el, valamilyen formában továbbéltek. Például az adventi időben is, amikor a katolikusoknak szigorú böjtöt kellett tartaniuk, voltak ún. boszorkányos napok, és „működött” a szerelmi mágia és a jólétvarázsló mágia is. Még hozzá békésen megférve az új, katolikus szokásokkal. Ez pedig igazi szlovákiai kuriózum, legalábbis az etnológus szerint. VJ